

CAPITOLUL 1

Instituția dreptului, dreptul public și dreptul privat

Secțiunea 1

Dreptul, ca instituție juridică de sine stătătoare și evoluția sa

1.1. Instituția juridică a dreptului

Omul, este o ființă socială și sociabilă al cărui loc este doar într-o colectivitate, pornind de la micro-grup, adică familia și ajungând la macro-grup reprezentat prin cetățenii localității în care domiciliază ori ai instituției în care lucrează. Acest lucru justifică nevoia de organizare, ordine, disciplină, lucru care conduce la apariția unor reguli de conduită, a unor norme vor conduce spre armonizarea intereselor indivizilor cu cele ale colectivității în concordanță cu interesul colectiv.

De-a lungul evoluției societății omenești, concomitent cu primele forme de organizare în familie, gintă, trib etc. au apărut și primele reguli de conduită care s-au impus sub forma deprinderilor, obiceiurilor, tradițiilor etc. Pentru respectarea acestora acționa întreaga colectivitate deoarece încălcarea lor putea afecta însăși supraviețuirea colectivității, regulile având un puternic caracter mistic, religios.

Regulile de conduită, au evoluat odată cu evoluția colectivității umane, transformându-se în norme sociale de conviețuire, organizare și de conduită. Odată cu evoluția colectivităților au evoluat și măsurile sancționatorii aplicate indivizilor care nesocoteau și încălcau aceste norme.

Astfel, în cadrul primelor forme de organizare a colectivităților umane, sancțiunea ce se aplica pentru violarea gravă a normelor de conviețuire era moartea indivizilor respectivi (răzbunarea sângelui²), apoi s-a trecut la sancțiunea

² E. Popa, F. Boariu, *Elemente de drept public și privat*. Editura Servo-Sat, Arad, 2000, p. 29-35.

expulzării acestora, pentru ca ulterior, odată cu evoluția colectivităților să fie introdusă răscumpărarea materială.

Între aceste norme sociale de conviețuire, organizare și conduită au luat naștere și primele norme juridice (germenii dreptului), care s-au diferențiat de celelalte norme prin caracterul lor obligatoriu și prin recurgerea la forța coercitivă a colectivității în cazul încălcării lor de către anumiți indivizi. Transformarea normelor sociale, cutumiare în norme juridice și apariția dreptului ca entitate de sine stătătoare, drept garanție a constituirii și dezvoltării formelor de organizare socială, are loc odată cu apariția statului și constituirea puterii publice ca putere de stat, cu începere din antichitatea greco-romană.

S-a stabilit că dreptul este un fenomen social inerent societății omenești, astfel românii au exprimat această teză prin maxima: „*ubi societas, ibi jus*” adică odată cu societatea apare și dreptul.

Dreptul, ca și societatea nu sunt entități statice, imuabile, date odată pentru totdeauna, ci aflate într-o continuă dezvoltare și evoluție istorică și socială. Ca fenomen social dreptul se găsește într-o continuă evoluție istorică, purtând amprenta epocilor istorice și a particularităților culturale, spirituale și religioase ale popoarelor. De-a lungul timpului au existat mai multe teorii privind clasificarea și ordonarea dreptului, astfel:

- o teorie bazată pe caracteristicile de bază ale formei și conținutului dreptului îl clasifică în sisteme sau familii de drept. Exemplu, sistemul de drept romano - germanic, întemeiat pe dreptul roman, împletit cu doctrina germană, franceză, spaniolă etc., sistemul common-law, întemeiat pe dreptul englez etc.

- o altă teorie întemeiată pe criteriul cronologic și istoric al apariției normelor juridice îl grupează în tipuri de drept. Astfel, teoria marxistă vorbește despre patru tipuri de drept: sclavagist, feudal, burghez și proletar (socialist).

O clasificare a tipurilor de drept cunoscute de omenire pe parcursul evoluției ei istorice poate fi considerată următoarea:

- drept incipient (de început), specific omenirii din comuna primitivă.
- drept medieval, specific omenirii în perioada evului mediu.
- drept modern, specific omenirii în perioada instaurării societății capitaliste.

- drept contemporan, care deși tinde să aibă unele trăsături comune datorate dreptului internațional public și privat, se diferențiază în următoarele mari grupe:

- dreptul societăților democratice;
- dreptul socialist;
- dreptul țărilor în curs de dezvoltare;
- dreptul comunitar etc.

1.2. Evoluția germenilor dreptului și a normelor juridice în filosofia și doctrina juridică

SOCRATE (470-399, î.Hr.), filozof din Grecia antică s-a născut la Atena, primind educația de care aveau parte tinerii atenieni din vremea sa. Acesta a vehiculat trei mari valori spirituale: cumpătarea, curajul și înțelepciunea. Gândirea socratică gravitează în jurul cunoașterii de sine, acesta punând pe primul plan sufletul și nu corpul „persoana ta este sufletul tău” era dictonul acestui mare filozof. Personalitate deosebită a lumii antice și a culturii universale, considera legea ca o expresie a înțelepciunii supreme. Pentru Socrate „legile și cetatea sunt valorile supreme, deasupra oricăror voințe omenești”. Această idee a fost materializată și în modul său de viață care a fost un neîntrerupt proces contra in justiției, plătind cu viața pentru învățatura și activitatea sa neconformistă.

Filosoful antic grec, a fost achitat după 2500 de ani de la moarte, într-un proces rejudicat simbolic în Grecia, fiind reprezentat de un număr de zece avocați și apărători ai drepturilor omului.

PLATON (427-347, î.Hr.), filozof al Greciei antice, discipol al lui Socrate și învățător al lui Aristotel, considera sufletul omului drept o idee, întruchipată în materialitatea corpului, rupt din lumea inteligibilă, acesta aspiră către „binele suprem” și către tot ceea ce este derivat din bine: ordinea, virtutea, armonia și justiția. Pentru Platon, statul ideal este cel în care domnește dreptatea, fiecare cetățean ocupând o poziție socială compatibilă cunoștințelor și deprinderilor dobândite. Justiția reprezintă armonia părților într-un întreg, și totodată supunerea față de lege, deoarece numai legea conduce spre păstrarea ordinii, fiind condiție a existenței și a fericirii. Justiția trebuie să existe și în indivizi și în stat.

ARISTOTEL (384-322, î.Hr.), a fost unul dintre cei mai importanți filosofi ai Greciei antice, întemeietorul științei politice, ca instituție de sine stătătoare. Aristotel este cel care a sistematizat domeniile filosofiei, precum: Logica

formală, Metafizica, Retorica, Etica, dar a dezvoltat și științele naturale Pentru Aristotel aplicarea legilor în stat reprezintă însăși instituția propriu-zisă a justiției care este deasupra legilor și le ordonează, ea fiind și îndreptarul lor.

CICERO (Marcus Tullius Cicero 106-43, î.Hr.), celebrul orator și scriitor antic, care a jucat un rol important în perioada de sfârșit a Republicii romane. Acesta a alcătuit o operă imensă, distingându-se în primul rând prin discursurile sale care armonizează în mod fericit cultura sa vastă, talentul său nativ și practica oratoriei. Pentru Cicero există un drept deasupra tuturor legilor omenești, drept care izvorăște din ordinea universală, care se conduce din voința divină. Aceasta nu înseamnă, că tot ce se cuprinde în legi și în datini ar fi bun, just și corect, deoarece ignoranța, misticul și atâtea defecte se pot amesteca în făurirea legilor. Numai când este justă, o lege merită considerație, iar pentru Cicero, acest simț al evaluării îl reprezintă „conștiința valorică”.

AUGUSTIN (354-430 d.Cr.), numit „marele teolog al bisericii de apus” consideră că cele două valori reprezentate de Drept și Justiție, nu pot exista în lume decât dacă acestea sunt subordonate bisericii. Pentru Augustin drept și just nu poate fi ceva decât prin puterea ce vine de la Dumnezeu și prin protecția bisericii, el face distincție între „legea eternă” care reprezintă însăși voința lui Dumnezeu și „legea naturală” care reprezintă transpunerea legii eterne la ființa umană și în societate. Legea pozitivă, adică legea omenească trebuie să derive din legea naturală, destinația lor fiind destinată apărării păcii și ordinii sociale.

THOMAS DE AQUINO (1225-1274), își începe educația în filosofie, logică și astronomie, studiază tratatele logice, lucrările științifice și cosmologice ale lui Aristotel. Studiază concepte filosofice precum: materia, substanța, suflet. Ca și Augustin, acesta face distincție între legea divină, legea naturii și legea omenească. Legea divină se găsește în înțelepciunea lui Dumnezeu. Legea naturii fiind un rezultat al legii divine prescrie anumite limite între care trebuie să se desfășoare activitatea umană, respectiv încadrarea în prevederile celor „zece porunci” ale Vechiului Testament. Legea pozitivă, adică legea omenească, derivă din legea naturală la care intervine arbitrarul omenesc, reprezentând o creație imperfectă a unor ființe imperfecte.

NICCOLO MACHIAVELLI (1469-1527), a fost un scriitor și un militar foarte cunoscut în Florența anilor săi. Acesta atribuia evenimentelor politice capriciile omenești și elementele neprevăzutului. Machiavelli studiază principiile puterii politice ale vremii. În conformitate cu ideologia acestuia, toată activitatea suveranului trebuie închinată cetății și nimic nu trebuie cruțat când este vorba de interesul statului, nici oamenii și nici considerentele morale. Pentru Machiavelli interesul statului este proclamat ca principiu al guvernării dar și al legiferării.

HUGO GROTIUS (1583-1645), jurist, istoric și diplomat olandez, specialist în drept internațional. Este unul dintre fondatorii teoriei dreptului natural, în lucrările căruia și-au găsit expresie interesele burgheziei, aflate în ascensiune în acea perioadă. Grotius susține faptul că dreptul nu se întemeiază pe voința vreunei divinități, ci pe natura omului și pe principiile rațiunii. A pus bazele dreptului internațional, bazat pe același drept natural. El consideră că dreptul natural este dat de totalitatea principiilor pe care rațiunea le dictează pentru satisfacerea înclinării omenești pentru viața socială. Conform ideologiei sale, patru percepte fundamentale orientează întregul drept:

- respectarea a tot ce este al altuia (*alieni abstinentia*);
- respectarea angajamentului luat (*promissorum impemendorum obligatio*);
- repararea pagubelor pricinuite altora (*damni culpa dati reparatio*);
- pedeapsă echitabilă a celor ce încalcă aceste principii (*poene inter homines meritum*).

BARUCH SPINOZA (1632-1677), a fost un renumit filosof olandez, pentru care întreaga existență umană se reduce la ceea ce el numește „substanță”. Pentru el, Dumnezeu există în mod necesar, fiind unic iar cunoașterea umană conduce indubitabil la iubirea către Dumnezeu.

Spinoza pune la temelie activității umane - rațiunea. Astfel, conform ideologiei lui Spinoza oamenii renunță la pasiunile și impulsurile proprii, individuale și recurg la puterea și voința colectivității. Astfel, societatea se întemeiază pe un pact care este în același timp o renunțare a fiecăruia, astfel fiecare individ încredințează societății puterea de care dispune iar societatea dispunând de puterea tuturor, deține și garantează aceste drepturi ca pe propriile sale drepturi.

J.J. ROUSSEAU (1712-1778), filozof francez, scriitor și compozitor, un ilustru gânditor al Iluminismului. Acesta precizează că libertatea individului este un principiu de sine stătător, care are valoare prin sine și nu servind altor scopuri, astfel conform ideologiei sale „liber este numai omul care-și prescrie singur legile ce-i vor conduce voința”.

Astfel, normele care conduc voința oamenilor decurg din propria lor alegere rațională și nu din afară. Rousseau a dezvoltat teoria contractului social, astfel, trăind în societate, omul își orientează libertatea sa individuală în favoarea voinței generale.

IMMANUEL KANT (1724-1804), filosof german, unul dintre cei mai mari gânditori din perioada iluminismului în Germania. Kant este socotit unul dintre cei mai mari filozofi din istoria culturii apusene, influențând mulți filosofi din acele vremuri. Acesta distinge între rațiunea pură, prin care primim cunoștințele empirice, referitoare la lumea exterioară și rațiunea practică ce ne inspiră atitudinea valorică în raport cu acțiunea umană. Kant a sintetizat imperativele acțiunii individului într-o normă universală: „Poartă-te astfel încât maxima acțiunii tale să poată fi acceptată ca lege universală”. Fiecare individ posedă voința liberă ca pe un bun înnăscut și inalienabil, însă conviețuirea dintre voințele libere ar fi cu neputință dacă nu ar interveni limitarea lor reciprocă. Această limitare reciprocă este dreptul, care ne apare ca o totalitate de condiții în care voința liberă a fiecăruia poate coexista cu voința liberă a tuturor, în conformitate cu legea universală a libertății.

LEON DUGUIT (1859-1928), consideră că orice societate e o disciplină, iar omul neputând trăi fără societate, nu poate trăi decât supus unei discipline.

Orice sistem politic trebuie să se întemeieze pe o regulă generală de conduită care se impune tuturor, regulă constituită pe imperativul „solidarității generale”, astfel regula juridică ce se impune nu are ca fundament respectarea și protejarea drepturilor indivizilor ci respectarea coeziunii sociale, în vederea îndeplinirii datoriei fiecărui individ.

HANS KELSEN (1881-1975), este născut la Praga, a studiat dreptul la Viena unde a și predat în calitate de profesor universitar, fiind o anumită perioadă și consultant juridic al guvernului austriac. Este autorul „Teoriei pure a dreptului”, și își propune ca în construcția teoriei dreptului să evite influența